

Oost en West,
Of
L' Europe c'est moi.

Filosofische ervaring

Is Europa iets? Betekent het iets dat ik Europeaan heet te zijn?

Valery in het interbellum, toen alle zekerheden wankelden: Nooit had ik eraan gedacht dat er echt een Europa bestond.¹

Dit kan ik niet maar zo herhalen.

Het is al niet duidelijk *hoe* je Europa ter sprake dacht te brengen – als filosoof.

De voorzitter van de Europese commissie, Barroso, *die* moest het weten, wat Europa is:

Ik denk dat de werkelijkheid heel sterk is. Die zal zichzelf opdringen. De uitdagingen van de globalisering zullen ervoor zorgen dat mensen het begrijpen. Als je bijvoorbeeld hier komt, in Japan, maken ze geen onderscheid tussen Nederland of België of Spanje. Het is Europa. En het is duidelijk. We winnen het gevecht of we verliezen het. Ik geloof echt dat de globalisering een belangrijke impuls zal zijn voor Europese integratie. Handel, financiële markten, energie, klimaat, terrorisme – daar hebben we een Europese dimensie voor nodig. Anders zijn we gedoemd. Dan zijn we irrelevant. Als je Europa vergelijkt met de demografische macht van China en India, met Rusland dat geografisch gunstig ligt, of met de VS die financieel en militair machtig zijn, zijn we dan te groot? Dat zijn we niet. Het is tamelijk duidelijk. Wil je de rest van de wereld beïnvloeden, en wil je de belangen verdedigen van onze burger, dan heb je Europa nodig.

Dit is niet voor misverstand vatbaar: het onderscheid tussen de nationale staten moet plaatsmaken voor de groeiende eenheid van Europa.

Maar er is meer gaande.

Barroso bezigt woorden, niet het thema van wat hij zegt, maar de horizon: de manier waarop Europa ter sprake komt.

Wat dit voor woorden zijn?

Die van de *macht*.

Niet de macht van mensen, van Barroso of van Europeanen, maar het *woord macht* dat mensen en dingen in hun manier van leven en verschijnen omgeeft.

De *werkelijkheid* (werking!) van Barroso is *heel sterk*. Die *dringt zich op*, met een *belangrijke impuls*. Dat levert *uitdagingen* op, in een *gevecht* dat ‘we’ *winnen of verliezen*. In het laatste geval zijn ‘we’ *gedoemd*, dat wil zeggen: *irrelevant*. Daarom *willen* ‘wij’ de rest van de wereld *beïnvloeden*, en belangen *verdedigen*.

Overall is *macht*: de demografische *macht* van China en India, de geografische van Rusland, de financiële en militaire *macht* van de Verenigde Staten.

Daartegenover is een *Europese dimensie* nodig.

Macht en het woord *macht*.

Valt daar iets bij te bedenken?

Wel en niet.

Waar macht is, daar lukt het mij niet om de woorden eromheen - *macht, Europa, ik zelf* - te overdenken. Die spreken van zelf.

Wat is het *wijgevoel* van Barroso als Europeaan?

Deelname aan globale macht.

Dat is *niet* Europees, maar iets dat *alle* machtblokken nastreven.

Europa is een machtsconcentraat – demografisch, geografisch, financieel of militair. Naar zijn aard planetair.

Wat Europa Europa liet zijn, het Europese, is vanzelfsprekend geworden.

De metafysische bovenbouw van het Europese of het Avondland is geïmplodeerd.

Voor de Tweede Wereldoorlog kon Heidegger nog een andere vraag stellen met betrekking tot Europa. Hij riep om:

...de moed om de enig relevante vraag te stellen: of het Avondland het nog aandurft om een doel te scheppen boven zichzelf en zijn geschiedenis – of er de voorkeur aan geeft weg te zakken in het behoeden en vergroten van handels- en levensbelangen...²

Hoe moest *ik* een dergelijke vraag stellen, wanneer een doel van de geschiedenis mij koud laat?

Hoewel het tegendeel het geval lijkt te zijn, staan mij nu twee wegen open.

Allereerst kan ik zeggen: Het Europese als een eigen identiteit, tegenover het Aziatische, het Amerikaanse en het Afrikaanse, dat *is er niet*.

De andere weg: er zijn momenten waarop ik mijzelf de vraag kan stellen (op andere momenten *niet*): *Waar sta ik?*

Wat is *mijn* plaats binnen mijn land of mijn werelddeel?

Deze vraag is niet psychologisch: het gaat er niet om of ik mij in Europa *senang* voel.

De vraag is evenmin sociologisch: het gaat er niet om of Europa iets te bieden of te zeggen heeft.

Zij betreft noch de subject- noch de objectzijde, maar de verhouding waarbinnen Europa en ik elkaar tegenkomen of niet.

Het lukt lang niet altijd om deze vraag te stellen.

Want het klopt: het Europese *is er niet*.

Dat betekent: het ligt niet voor mij, als voorwerp waar ik een uitspraak over kan doen.

Spreken *over* Europa, in een uitspraak – dat is spreken in termen van *algemene geldigheid, universaliteit*.

Doe ik dat, dan ben ik *mijn eigen Europese aard*, als ik die al had en ter sprake had kunnen brengen, alweer kwijt.

De taal zelf, de taal van de filosofen, wetenschapsbeoefenaars en journalisten, de taal van de macht, verhindert mij meteen al om iets Europees ter sprake te brengen, dus: om Europeaan te zijn.

De taal van Barroso verhindert hem Europeaan te zijn.

Maar een hindernis valt er binnen deze vanzelfsprekendheid niet te bespeuren.

Een enkele keer maar overkomt het mij dat *ik zelf op mij zelf word teruggeworpen omdat mij mijn eigen vanzelfsprekendheid wordt ontnomen.*

Dit en niets anders is en was het begin van filosofie.³

Ik raak op mijzelf teruggeworpen. Dat betekent niet dat ik tot mijn individualiteit of privébestaan word gereduceerd.

En ook niet dat ik een *ego cogito* word.

Maar dit: wat mij het meest eigen is treft mij: mijn verhouding tot wat mij omgeeft, *mijn plaats binnen de mij omgevende horizon van betekenis.*

Zo ben ik geen individu maar een enkeling.

Teruggeworpen worden op mij zelf.

Dat kan nooit of te nimmer *overtuigend gezegd worden.*

Er valt propositioneel geen garen bij te spinnen.

Een verhaal over mijn gemoedstoestand is het evenmin.

Hoe spreek je dan?

Tot niemand.

Niet met het oog op je vermenigvuldiging, je handels- en levensbelangen, maar stil voor je uit, zodanig – dat hoop je – dat de wereld waaraan je gebonden bent zich dankzij jouw spreken een moment laat zien.

Aan wie?

Aan wie laat een berg die torent of een boom die zich verheft zien?

Filosofie – het begin ervan was *altijd* teruggeworpen worden op je zelf, een pathos, waarin alles wat van zelf sprak voor jou de lucht in vloog en jij buiten je vanzelfsprekende natuur raakte.

Het pathos van het *thaumazein*, voor Plato en Aristoteles de oorsprong van het filosoferen.

Filosofie is, zoals Heidegger opmerkt, existentieel solipsisme.

Maar dan wel met de nadruk op *existentiaal*: ik raak teruggeworpen op iets dat alleen mij eigen is. Maar dat is niet afgesloten voor wat dan ook.

Wat mij eigen is, dat is *mijn* plaats, maar die is er niet zonder horizon, zonder *de taal* die mij omgeeft, en die mijn wereld dimensioneert.

De taal, is die niet intersubjectief?

Nee. De taal is voor mij, voor ieder, ontoegankelijk, want te weids om door wie dan ook omvaamd of gepeild te worden.

Dat de taal zo weids is en ik dus een ander ben dan ik dacht te zijn, dat wordt mij alleen duidelijk op het moment dat ik op mijzelf word teruggeworpen en verder niet.

Neem de proef op de som en lees Nietzsche, over Europa.

Nihilismus, als Symptom davon, daß die Schlechtweggekommenen keinen Trost mehr haben: daß sie zerstören, um zerstört zu werden, daß sie, von der Moral abgelöst, keinen Grund mehr haben, "sich zu ergeben" – daß sie sich auf den Boden des entgegengesetzten Principis stellen und auch ihrerseits M a c h t w o l l e n , indem sie die Mächtigen z w i n g e n , ihre Henker zu sein. Dies ist die europäische Form des Buddhismus, das N e i n - t h u n , nachdem alles Daseins seinen "Sinn" verloren hat.⁴

Hier staat iets dat alleen braaf gelezen en besproken wordt omdat de onaantastbare naam *Nietzsche* erboven staat.

Inderdaad: waarden, dat zijn de machtsmiddelen van de onderklasse, om de machtigen in toom te houden en zelf een graantje mee te pikken van de macht.

Ik vergroot mijn zelfinzicht en zo mijn macht door het manipulatief karakter van mijn waarden te doorzien en te gebruiken.

Maar de gedachte dat de onderklasse vernietigd om vernietigd te worden, dat zij de machtigen dwingt om haar beul te zijn – die is absurd.

De werknemers van General Motors lopen niet rond met kalashnikows om de president van de Verenigde Staten te dwingen hen te executeren.

De wereld is omgeven van democratie en nivellering. De onderklasse heeft de macht verworven. Wat uitzonderlijk was is vernietigd. Er zijn geen machtigen die als beul *kunnen* optreden.

Het heeft *geen zin* om überhaupt nog te *praten* van machthebbers en onderworpenen.

Democratische machthebbers zoals Barroso zijn volksslaven.

Allen zijn functionarissen.

Nietzsches tekst heeft haar tijd gehad.

Dat is filosofie: ik merk dat ik niet kan lezen.

Ik niet.

Hier begint het.

Nietzsches *Schlechtweggekommenen* – dat zijn *anderen, niet ik*.

Zo lees ik, zolang ik Nietzsche interpreteer als iemand die uitspraken doet, zo in het algemeen, voor iedereen, om zijn filosofie ingang te doen vinden.

Daarin blijkt: de *Schlechtweggekommene*, dat ben ik zelf.

Nu lees ik opnieuw.

Ben ik een Europese boeddhist, die nee doet, nadat alle bestaan zijn ‘zin’ verloren heeft?

Alleen op het moment dat ik hier mijzelf zie.

Ik kan niet lezen, want ik ben tegen mij zelf gekeerd, mij zelf, die zich door de tekst had kunnen laten terugwerpen op zichzelf. Het onderscheid tussen mijn levensbelangen en mij zelf, *dat* heb ik vernietigd of laten vernietigen.

Zo vernietig ik om vernietigd te worden: ik vergroot mijn macht opdat het zicht op mijn aard, op wie ik ben, op mijn eigen plaats wegvalt en ik mijn levensbelangen nog verder kan vergroten.

Maar nu ik dit merk, nu ik op mijzelf word teruggeworpen komt er ergens anders een verschil op – een gering: het verschil tussen mijn macht en wat ik daarin verloren ben – mij zelf, mijn aard, mijn plaats, mijn ‘menselijkheid’.

Inderdaad: wanneer ik rondkijk om te zien wat er *is*, dan zie ik dat het nihilisme *er niet is*: geen plaats ter wereld waar de waarden niet gerestaureerd worden.

En als ik al nietigheid zie, dan leeft die nergens om mij heen, bij niemand. Zij is door de herhaling van Nietzsches woord aan de verveeldheid prijsgegeven.

Als ik zo kijk, dan ben ik daar zelf niet bij.

Tot het moment dat *ik* getroffen word, door *mijn eigen nihilisme* dat mij stuurt zolang ik rondkijk in de wereld op zoek naar nihilisme, overal, behalve waar ik het zoeken moet, bij mij zelf.

Mijn eigen nihilisme: de afwezigheid van verschil tussen mij en mijzelf – zelf een gering verschil.

Nu zie ik Nietzsche zelf: nihilisme is geen gevoel, geen levensgevoel, geen algemeen inzicht in mijn aard, maar betreft *Begriffe* en *Kategorien* – de taal.

Hij heeft het zelf gemerkt en ervaren: *daß weder mit dem Begriff “Zweck”, noch mit dem Begriff “Einheit”, noch mit dem Begriff “Wahrheit” der Gesamtcharakter des Daseins interpretirt werden darf.*⁵

Nihilisme betreft mijn betekeniswereld. Die valt weg, want de woorden ervan hebben hun greep verloren.

Zij is fictief geworden: *wir haben den Werth der Welt an Kategorien gemessen, welche sich auf eine rein fingirte Welt beziehen.*⁶

Wanneer ik een ander wil overtuigen van mijn filosofisch ‘inzicht’, dan is alles wat mij op mijzelf terugwierp en daarmee de glimp van mijn horizon alweer opgelost zonder een spoor na te laten.

Ik kan alleen maar zo schrijven dat ik in mijzelf gekeerd *blijf*.

Dat is geen navelstaren, maar de enige manier waarop de mij omgevende woorden, die onverschillig voor mij zijn (in twee richtingen tegelijk), in hun onverschilligheid mij kunnen treffen, zodat ik er open voor kom te staan, zodat ik een moment zicht heb op *mijn* wereld die de mijne niet is.

Dat is een *kans* voor mij, meer niet – dit openzijn laat zich door mij nooit of te nimmer bewerkstelligen. De bewegingen van de taal gaan hun eigen weg, onbekommerd om mij. Een enkele keer kruisen de wegen elkaar.

Mijn spreken en schrijven: deelnemen aan de vermenigvuldiging. Ontplooiing van macht.

Oproepen van erkenning en waardering.

Die manier van schrijven is ongeschikt om de onverschilligheid die iedere machtsontplooiing draagt, het nihil ervan, aan te duiden.

Als filosoof die via proposities om erkenning roept ben ik de gematerialiseerde *double bind*.

Europa – dat is een geografisch en geopolitiek werelddeel, maar veel eerder is het het Europese, de Europese betekeniswereld.

Die is weg, niet aanwezig.

Maar wanneer ik teruggeworpen raak op mijzelf, dan *kan daarbinnen* de verhouding opkomen tussen mijn plaats en de betekeniswereld die deze *alleen op dat moment blijkt te omgeven*:

Europa.

Alleen dan.

Een ervaring, heeft die het laatste woord?

Dat dacht je maar te kunnen zeggen: *zo ervaar ik het nu eenmaal*. Om het gesprek met je zelf te beëindigen.

Je ervaringen zijn onempirisch en worden soms empirischer, in de loop van je nadenken.

Wat is de gedachte die Barroso en alle Europeanen doordeseemt?

Eendracht maakt macht.

Zonder eenwording geen geopolitiek.

Dat is correct en onontkoombaar.

Die gedachte heerst. Zij wordt door Nietzsche verwoord.

... die Kleinstaaten Europas, ich meine alle unsere jetzigen Staaten und "Reiche", müssen, bei dem unbedingten Drange des großen Verkehrs und Handels nach einer letzten Gränze, nach Weltverkehr und Welthandel, in kurzer Zeit wirtschaftlich unhaltbar werden. (Das Geld allein schon zwingt Europa, irgendwann sich zu Einer Macht zusammen zu ballen.)⁷

Wat overkomt mij hier?

Om te beginnen: een *aporie*. Ik voel mij door de macht van de molochs om mij heen, de nationale en Europese 'regelgeving', beklemd, onvrij. Ik zou ervan af willen, ik zou anarchist willen zijn, ik zou *iemand* willen zijn.

Maar die ervaring is onempirisch: iedere verlossing van deze onvrijheid blijft eraan gebonden.

Verzet vergroot je afhankelijkheid.

Dan raak je een kwartslag gedraaid.

Wat merk je?

Ik denk dat ik een slaaf ben van de regelgeving. Maar: er is geen heer. Ik ben een vehikel.

Barroso is een vehikel.

Ik dacht dat ik een subject was dat onderworpen raakte.

Maar dat is een leugen, een metafysisch relict.

Nu komt de vraag op: *ben ik dit vehikel, deze functionaris?*

Jazeker, zolang ik mijzelf beschouw als iets dat er nu eenmaal is.

Maar wanneer ik nu *begin*, met nadenken, dan *kan* het zijn dat er een verschil *opkomt*, tussen mij en mijn vehikelschap, een allergeringst verschil.

Blijkbaar hebben de woorden om mij heen het eigenaardige dat ze zich toe- en afwenden en dat ik daar soms bij kan zijn, zolang ik mij niet overgeef aan mijn communicatieve belangen.

Wat je overkomt qua Europese macht is geen pure onvrijheid *omdat je er iets van merkt* en je ertoe verhoudt.

Je bent omgeven door betekenis. Die geeft je, hoe gering ook, *speelruimte*. Je kunt opgaan in je vehikelschap, maar ook nadenkend gestemd raken, je afwenden van de uitdaging om je te conformeren ter wille van je overleven naar het overdenken van wat hier, *bij jou*, qua woorden en betekenis plaatsgrijpt.

In deze kwartslag *blijft* mijn eerste ervaring, maar omgewend, verzacht, in zekere zin bevrijd. Ik heb, als ik geluk heb, een ogenblik lang een zekere afstand ten opzichte van wat mij zo nabij is dat ik er onder gewone omstandigheden niet bij kan nadenken: mijn taal, mij zelf.

De betekeniswereld die mij het naast is kan ik alleen dan ervaren, wanneer mijn vragen, in het teruggeworpen worden op mijzelf, getroffen *raakt* door de wereld waarnaar het vraagt en waardoor het al is omgeven.

Die wesenhafte Betroffenheit des Fragens von seinem Gefragten. Die is er alleen in de filosofische vereenzaming.

Als filosoof ben ik geen anarchist, maar anarch, dat wil zeggen: ik denk alleen wanneer ik afstand bespeur tussen de macht van de intersubjectiviteit (het verlangen naar erkenning) en mijzelf, niet als subject, maar als de plaats waar de betekenis en de macht van intersubjectiviteit zich een moment concentreert.

Nu komt er een gedachte bij mij op, nu ik op mij zelf geconcentreerd ben geraakt: was *dat* niet het Europese, dat op uiteenlopende tijden en plaatsen, mensen uit hun gewone menselijke baan werden gestoten, niet om abnormaal of excentriek te worden, maar zo, dat zij een kwartslag gedraaid raakten en zagen langs welke rails hun gedachten en leven gevoerd werden?

Zij raakten buiten de platgetreden sporen, zij ontspoorde, zij werden buitensporig, zodanig dat het onzichtbare landschap waarin de sporen verliepen zelf hun verscheen.

Denk een moment aan: Thales, Sophocles, Heraclitus, Plato, Descartes, Nietzsche, Heidegger. Geen mensen, geen individuen of subjecten, maar enkelingen, knooppunten van sporen waarin de langzame veranderingen van het betekenislandschap zichtbaar werden.

Heidegger spreekt van het *eingleisige Denken*.

Dat is niet zomaar eenzijdig, maar dat denken waarin alle woorden en uitspraken de precisie krijgen die dezelfde oorsprong heeft als de techniek.⁸

Hier wordt de onvoorwaardelijke *Eindeutigkeit* verlangd en verkregen.⁹

Dat hier sprake is van een spoor en daarmee van één spoor, dat is *binnen* het enkelsporig denken niet te zien, nooit.

Dat valt mij alleen te beurt wanneer ik zelf een ogenblik ontspoord raak.

Jij, jij was er ook nog.

Europa is niet van jou afhankelijk, allicht.

Maar zonder jou – of een ander, een onbekende, die op zijn eigen manier nadenkt – zal het verschil er niet zijn van waaruit het landschap opdoemt dat met onzichtbare sporen doorploegd is.

L'Europe c'est moi.

Dat is de gedachte. Het buitensporige, het excentrische, *dat* is Europees.

Dat behoort tot het Westen, niet het Oosten.

Niet Aziatisch, en al helemaal niet Afrikaans.

Of dit zo is – dat zal moeten blijken.

Vooralsnog blijf ik bij mijn gedachte:

De verenkling betreft *mijn verhouding* tot het geheel van wereld of taal.

Die is door een afgrond gescheiden van een wereld of openheid op zichzelf, zoals die in Aziatische 'filosofieën' naar voren treedt.

Het Indische denken kent openheid *an und für sich*.¹⁰

Het is niet empirisch, niet Europees.

Heidegger als Europeaan:

Meine Auffassung ist insofern adäquater, als ich vom Dasein und Seinsverständnis ausgehe und mich auf dieses unmittelbar Erfahrbare beschränke. Ich brauche so nichts über eine Gelichtetheit an sich auszusagen ... Vor allem ist meinem Denken die zitierte indische Einsicht nicht vollziehbar.¹¹

Wanneer buitensporige verenkeling Europees is, dan is empirisch nadenken van het Avondland, niet van Azië.

Es gibt keine andere Philosophie als die abendländische. Die 'Philosophie' ist in ihrem Wesen so ursprünglich abendländisch, daß sie den Grund der Geschichte des Abendlandes trägt. Aus diesem Grunde allein ist die Technik erwachsen. Es gibt nur eine abendländische Technik. Sie ist die Folge der 'Philosophie' und nichts außerdem.¹²

Kan ik aan het Europese van mijzelf vasthouden, wanneer hieraan de techniek is ontsproten, de techniek die *niet* Europees is maar planetair?

Europese universaliteit

Wat nu eenlingen en ontspoorden?

Europa – dat is de bakermat van het universele:

- van de algemene menselijkheid.
- van de technologie en de handel.
- van de ratio.

Het Europese is universeel.

Dus niet Europees.

Het Europese is suïcidaal. Het wist zichzelf uit in zijn alomtegenwoordigheid.

Humaniteit

De gedachte dat mensen *gelijk* zijn, dat zij *gelijke rechten* hebben, dat er één menselijk geslacht is – die is in oorsprong niet vanzelfsprekend.

Voor de opkomst van het Romeins imperialisme was het tegendeel gewoon: Grieken waren mensen, de anderen waren voor de Grieken brabbelaars, barbaren.

Zo dachten Perzen en Babyloniërs er ook over.

De ene mensheid, die gedachte is *Romeins*, zoals Heidegger opmerkt.

Ausdrücklich unter ihrem Namen wird die Humanitas zum ersten Mal bedacht und erstrebt in der Zeit der römischen Republik. Der homo humanus setzt sich dem homo barbarus entgegen. Der homo humanus ist der Römer, der die römische virtus erhöht und veredelt durch die „Einverleibung“ der von den Griechen übernommenen paideia. Die Griechen sind die Griechen des Spätgriechentums, deren Bildung in den Philosophenschulen gelehrt wurde. Sie betrifft die eruditio und institutio in bonas artes. Die so verstandene paideia wird durch „humanitas“ übersetzt. Die eigentliche romanitas des homo romanus besteht in solcher humanitas.¹³

Het punt hier is niet dat het barbaarse aan het menselijke wordt geopponeerd – dat gebeurde altijd al.

De omwenteling is dat zowel de barbaar als de humane *menselijk* zijn.

Vandaar de mogelijkheid van opvoeding van het menselijk geslacht.

Een mens kon zijn wezen verliezen en hervinden – hij viel er niet mee samen.

Vanwaar deze tendens naar universele menselijkheid?

De zinsnede *urbi et orbi* is niet van katholieke, maar van Romeinse oorsprong.

Cicero beschuldigt Catilina ervan de ondergang van hun stad (Rome – *urbs*) te plannen – en daarmee van de hele wereld (*orbis terrarum*).

Ovidius zegt het later nog duidelijker: andere volkeren hebben grenzen, maar de ruimte van de stad Rome en die van de aarde is een en dezelfde.¹⁴

Volgens Plinius de oudere is Italia:

numine deum electa, quae caelum ipsum clarius faceret, sparsa congregaret imperia ritusque molliret et tot populorum discordes ferasque linguas sermonis commercio

contraheret ad conloquia et humanitatem homini daret breviterque una cunctarum gentium in toto orbe patria fieret.

[Italia is] door een wenk van de goden ertoe uitverkoren dat zij de hemel zelf helderder zou maken, dat zij verspreide imperia samen zou brengen en gebruiken zou verzachten. Verder dat zij de strijdige en woeste dialecten van zovele volkeren door de vereniging van de taal zou samenbrengen tot samenspraak. Ten slotte dat zij aan de mens menselijkheid zou geven, kortom één vaderland zou worden van de verzamelde volkeren op de hele wereld.

De macht van de woorden.

Het begint ermee dat Rome uitverkoren is: haar *lectio* is electief en selectief. Alleen Rome laat de hemel oplichten en weet aan de verspreide volkeren en talen eenheid op te leggen. Het eigene van Rome is het totalitaire van haar macht. Zoals Stroh zegt: *Das ist die Fortsetzung und Uebersteigerung des imperialistischen Auftrags, den Vergil den Römern gesetzt hatte: regere imperio populos.*¹⁵

Maar: het totalitaire kan er alleen zijn als verlangen naar eenheid van *alle* volkeren, als verlangen naar eenheid, naar een mensheid en menselijkheid.

Het eigene van Rome is zelfondermijnd. Zodra de vereniging en verzachting van de volkeren lukt, is er geen Rome en geen imperium meer.

Er is geen ontkomen aan: menselijkheid, gelijkheid, democratie, dat is *die Form eines Verfalls des Staates, einer Entartung der Rassen, eines Uebergewichts der Mißrathenden[?]*...¹⁶

De huidige Europeaan is geen Europeaan: in de democratie krijgt de geringste mensensoort het voor het zeggen over de zeldzamen en geselecteerden.¹⁷

Gesamt-Anblick des zukünftigen Europäers: derselbe als das intelligenteste Sklaventhier, sehr arbeitsam, im Grunde sehr bescheiden, bis zum Excess neugierig, vielfach, verzärtelt, willensschwach – ...

*Problem: wo sind die Barbaren des 20. Jahrhunderts?*¹⁸

Het universeel-menselijk Europa heeft geen grenzen.

Geen wonder dat het geen echte mogelijkheid heeft om die te sluiten voor wat geen Europeanen hadden moeten zijn.

Derrida spreekt van een *double bind*, een dubbele verplichting, om enerzijds het eigene te handhaven en anderzijds zich open te stellen voor wat niet eigen is, het andere.¹⁹

Deze dubbelheid heft zichzelf op: een heilloze vermenging.

Ik: een identiteitsloze wereldburger, speelbal van de wil tot macht.

Techniek

De ondermijning van mijn poging om Europeaan te zijn door de universaliteit van het humanisme is *merely scratching the surface*.

De universele humaniteit is er niet omwille van zichzelf, maar van de vermenigvuldiging. Europa is de bakermat van wetenschap, techniek en economie, waarvoor de eenheid van de mensheid een onontbeerlijk middel is – en daarmee het uitsterven van het Europese.

*Die Absicht auf gleiche Rechte und endlich auf gleiche Bedürfnisse, eine beinahe unvermeidliche Consequenz unserer Art Civilisation des Handels und der politischen Stimmen-Gleichwerthigkeit, bringt den Ausschluss und das langsame Aussterben der höheren, gefährlicheren, absonderlicheren und in summa neueren Menschen mit sich...*²⁰

Valéry laat het zien in het voetspoor van Nietzsche: het Europese *is* het algemene van de wetenschap, het is *overall* overdraagbaar, het is compleet technologisch en economisch imiteerbaar – en daarmee een ondermijning van zichzelf en zijn eigen identiteit.²¹

Europa is de oorsprong van de *grenzenloze* wil tot macht.

Valéry spreekt van de *idee* Europa: cultuur, intelligentie en meesterwerken.

Geen enkel werelddeel heeft wat Europa heeft: het krachtigste vermogen tot uitstraling *en* tot absorptie. Daarom is alles tot Europa gekomen en alles ervandaan gekomen. Of bijna alles.²²

De wiskunde heeft haar oorsprong in Europa, als doel in zich en als artistieke activiteit.

Maar al spoedig werd zij, dankzij haar toepasbaarheid, *handelswaar*, niet uitsluitend begerenswaardig voor liefhebbers, maar voor Allen. De aanvankelijke ongelijkheid tussen de volkeren mondt uit in gelijkheid.²³

De Europese superioriteit, het Europees racisme, wist zichzelf uit in de eigen universaliteit van zijn eigen wil tot macht. Valéry:

*Il est remarquable que l'homme d'Europe n'est pas défini par la race, ni par la langue, ni par les coutumes, mais par les désirs et par l'amplitude de la volonté.*²⁴

Taal

Maar de taal, de mijne – is die niet Europees?

De grondwoorden van Europa: *logos, physis, alêtheia*, die zijn Grieks, uiteindelijk Indo-Germaans.

Maar als zodanig universeel.

Logica en logistiek die *niet* universeel zijn – is dat mogelijk?

Zij zijn de basis van het planetaire denken als rekenend organisatievermogen.²⁵

De natuur die voor de een anders is dan voor de ander – laat zich dat verenigen met de universaliteit van de natuurwetenschap?

Een waarheid die beperkt is tot een volk of werelddeel – laat zich zoiets überhaupt *bedenken*?

Alles wijst ernaar: het Europese is ten onder gegaan, aan zijn eigen techno-logisch succes.²⁶

Dat de vermogens van het avondland zijn opgegaan in het bedrijven en verschaffen van het nut van de massa en de levenswil van willekeurig welke mens²⁷, dat is niets om je over te beklagen.

Wie ontkomt eraan – het planetaire van het voormalig Europa, dat Amerika, Azië, Afrika en Europa delen: *Dieselbe trostlose Raserei der entfesselten Technik und der bodenlosen Organisation des Normalmenschen*?

Valéry vraagt zich af of het onderscheid tussen Europa en Azië zich laat handhaven:

Zal [Europa] worden wat het *in werkelijkheid* is, namelijk een kleine kaap van het Aziatisch continent?

Of zal het blijven wat het *lijkt* te zijn: *la partie précieuse de l'univers terrestre, la perle de la sphère, le cerveau d'un vaste corps?*²⁸

Inderdaad – hier heerst nog de schijn over de werkelijkheid. Valéry's tegenstelling tussen hersenen en lichaam is secundair. Beide zijn onderdeel van de technologie, de wil tot macht, de bestaanswijze van de vermenigvuldiging.

Heidegger zegt dan ook dat Europa al lang geworden is wat het is, *als* kaap *tegelijk* de hersenen van de aarde dat de technisch-industriële, planetair-interstellaire rekenkunde bewerkstelligt.²⁹

Waarom zou Azië dat niet even goed zijn? Of Afrika?

De ondergang van het Avondland – die kan niet beklagd en niet beoordeeld worden.

Daarvoor is zij te groot en te veelomvattend.

Zal ik het hierbij laten?

Laat ik eerst opmerken wat *ik* hier te ervaren heb.

Verlangde ik er niet naar – een *restauration*, een *renaissance*, een *réveil* van het Europese?

Novalis: filosofie als heimwee, verlangen om overal thuis te zijn.

Waar?

In de verloren eenheid van Europa – de christelijke.³⁰

Novalis ziet de teloorgang van de eenheid van Europa.

Die was *geestelijk*.

Zij sprak hem in haar afwezigheid toe. Zij was het *heim* dat zijn *wee* tekende.

En nu moet je erkennen: ook een dergelijk heimwee is je vandaag de dag ontzegd.

Je weet dat de eenheid van Europa ver te zoeken is, maar het is je niet mogelijk om die afwezigheid als verlies te ervaren.

De taal heeft je afscheid laten nemen van dit afscheid.

Wat er overblijft is uitgesproken door Barroso.³¹

Wat moet ik?

Ik zie de ondergang van het Europese, maar ik kan die betreuren noch ervaren.

Of kan ik nu een kwartslag gedraaid raken en mij wenden tot *wat ondergang* is?

De ondergang van Europa – in welke zin is dat de ondergang van mijn *betekeniswereld*?

Nietzsche rept van de *klassieken*, die

*über den Völkern stehen bleiben, wenn diese selber zu Grunde gehen: denn sie sind leichter, freier, reiner als sie. Es ist ein hoher Zustand der Menschheit möglich, wo das Europa der Völker eine dunkle Vergessenheit ist, wo Europa aber noch in dreissig sehr alten, nie veralteten Büchern lebt: in den Classikern.*³²

Natuurlijk, deze gedachte berust op de metafysische tegenstelling tussen het vergankelijk-lichamelijke van de ondermaanse wereld en het blijvende van een hogere, niet aan lichamelijke en zintuiglijkheid gebonden geestelijke wereld.

Hier lopen mijn eerdere gedachten stuk – dat Europa te danken was aan Thales, Sophocles, Plato, Descartes of Heidegger.

Er *zijn* geen klassieken, want iets voorbeeldigs, dat heb ik niet nodig en kan ik niet aanvaarden.

En toch – heb ik tot nu toe het woord *ondergang* echt overdacht?

De ondergang van de betekeniswereld die je omgeeft is eigenaardig.

Ieder verschijnen ervan gaat ten onder zodra het gepasseerd is.

Maar wat *zo* ten ondergaat *is niet weg*. De sporen ervan blijven liggen, in geheugens, geschriften, in bouwwerken en landschappen – ook wanneer niemand eraan denkt.

Deze sporen hebben niets geestelijks, literairs of cultureels.

Zij hebben de metafysische reductie overleefd.

Het is onzinnig om op dit moment te spreken over de ondergang van Europa.

Binnen de globalisering zullen Barroso en de zijnen hun partij vooralsnog lustig mee blijven blazen.

Maar ondergang *is* er – van de betekenis daarvan, het Europese.

Die is evenwel geen verdwijning of vernietiging. Het Europese blijft liggen als spoor.

Heideggers onderscheid tussen Europa en het Avondland – dat is Europa als geopolitieke eenheid tegenover het Europese daarvan –, dat blijkt in de ondergang van dit onderscheid.

Betekeningen gaan ten onder in de sporenkolonie zoals de zon ondergaat.³³

Ook wanneer de Europeanen geen seconde aan hun betekeniswereld denken blijft deze hun aard en wezen.

Ieder moment kunnen de betekenissen uit de schemering herrijzen.

Wanneer?

Misschien op het moment dat ik op mijzelf geconcentreerd raak en zo ruimte kan openlaten waar de sporen kunnen aarden.

De ondergang van het Europese kan de nachtzijde heten van Europa als wil tot vermenigvuldiging – op het moment dat je ziet dat de nacht een schemering behoudt, waarvan niet te zeggen is of die tot de avond of tot de ochtend behoort.

Dat is de *tijd* van de sporen.

Die zijn niet zomaar voorbij, maar waren er voor jij kwam.

Zo lopen ze op jou vooruit.³⁴

Een eigenaardige gedachte.

Europa verliest zijn eigenheid in de globalisering.

Maar deze ondergang is een behoud ervan.

Alleen de ondergang van het onderscheid tussen het Europese en Europa kan mij in mijn nadenken treffen.

Alleen wanneer ik zo getroffen word kan ik mij laten omwenden.

Alleen in deze omwending kan mij iets blijken van het Europese, *zoals* dat in onverschilligheid ten onder is gegaan.

Vrij Europees

Tot de grote Europese woorden behoren *gelijkheid*, *vrijheid* en *broederschap*.

Met betrekking tot het woord *vrijheid* kan ik kort zijn.

De mijne is opgegaan en dus ten onder gegaan in de gelijkheid.

Mijn Europese aard is Aziatisch geworden.

Er is geen sprake van *onvrijheid*. Het onderscheid tussen vrij en onvrij is mij onverschillig – zoals het onderscheid tussen Europa en Azië dat is.

De vrijheid van het subject die in de Nieuwe Tijd haar beslag kreeg.

Omdat die haar zin ontleent aan de vermenigvuldiging die haar eigen wegen bewandelt, is het schijnbare subject daarvan een vehikel, nooit de oorsprong.

De vrijheid van het subject is een worst die het vehikel van de replicatie wordt voorgehouden om de race niet voortijdig te beëindigen.

*Die neuzeitliche Freiheit der Subjektivität geht vollständig in der ihr gemäßen Objektivität auf.*³⁵

Het vervlogen woord van de vrijheid. De noodzaak van conformisme. Het wegblijven van ambivalentie, van een onderscheid tussen mij en de staat of het transnationale Europa. De vernietiging van vrijheidsspeelruimte, niet zozeer van mij als wel van de verhouding tussen de dingen en mij. De kwartslag weg. Geen Europese identiteit. Geen scheiding tussen mij en mijzelf. Indifferentie.

Maar de vrijheid is behouden gebleven, op een geringe manier, als mijn eigen denkspeelruimte.

Waarom ik dat merk?

Dat ik zelf soms even een gering oponthoud ben in de doorlatendheid van de vermenigvuldiging.

Valéry: misschien is de Europese geest niet volledig overdraagbaar. Misschien is er een speelruimte van vrijheid.

Maar die *is* er niet.

Of ik zou haar *zelf moeten openen*.

C'est peut-être en cherchant cette liberté qu'on la crée.

– Mais l'Esprit Européen – ou du moins ce qu'il contient de plus précieux – est-il totalement diffusible ? Le phénomène de la mise en exploitation du globe, le phénomène de l'égalisation des techniques et le phénomène démocratique, qui font prévoir une diminutio capitis de l'Europe, doivent-ils être pris comme décisions

absolues du destin ? Ou avons-nous quelque liberté contre cette menaçante conjuration des choses ?

*C'est peut-être en cherchant cette liberté qu'on la crée. Mais pour une telle recherche, il faut abandonner pour un temps la considération des ensembles, et étudier dans l'individu pensant, la lutte de la vie personnelle avec la vie sociale.*³⁶

Ik kan wel roepen dat de Europese vrijheid van het liberale individu is opgegaan in conformiteit en vervolgens achteroverleunen, maar dan ben ik een gelovige: ik geloof in het voor de hand liggende zoals het er nu eenmaal is.

Maar: het eigene van Europa dat ten ondergegaan was, dat werd wakker *in deze woorden van Valéry*.

Hij bewaarde afstand, voor zijn eigen speelruimte.

Zo werd hij Europeaan.

Zo kwam het tot Europa – bij hem.

En bij mij, wanneer ik zover op mijzelf word teruggeworpen dat ik kan merken wat er bij Valéry in het geding is: zijn Europese identiteit en de mijne.

Wat duidt dit woord *vrijheid* mij nu aan?

Dat je soms noodgedwongen wordt opgehouden in je vermenigvuldiging.

Je weet: je vermenigvuldigt je als mens door je te conformeren aan de intersubjectiviteit en de daartoe behorende overheid.

Van tijd tot tijd bekruipt je het onbehagen over de overheidsinstanties die je leven stap voor stap volgen. Je privébestaan wordt opgeslokt in het geloof: *de maatschappij dat ben jij*.

Je zou je willen verzetten – maar dat is zinloos, het leidt tot verder gaande verstriking.

Dan zie je dat er nog iets anders met je gebeurt: niet de macht van de overheid over jou is het primaire vraagstuk, maar de macht die jou *en* de overheid verhindert om deze macht te ervaren en er de betekenis van te zien.

Je raakt op dat moment weg uit je centrum, excentrisch.

Gebeurt dat, dan is het mogelijk dat je een glimp opvangt van de altijd al over jou en je omgang en de dingen daarbinnen heersende wereld van de taalsporen.

In zekere zin je bevrijding.

Europese vrijheid – dat is niets van een liberaal subject, maar buiten jezelf raken, buitensporigheid en daarmee tweespalt tussen jou (als vehikel) en je zelf (als plaats waar taal toeslaat).

Bedenk: alleen op grond van een grondervaring, een ervaring van de ongeschiktheid van je overgeleverde identiteit en daarmee je overgeleverde taal *ontstonden* de grondwoorden van het Avondland.

De woorden *logos*, *alêtheia* en *physis* zijn universeel.

Maar: deze universaliteit is een *antwoord* op, misschien een *afweer* tegen, de ervaring van buitensporigheid die er de oorsprong van is.

Misschien gaat het Europese, *als* oorsprong van de universaliteit, niet op in deze woorden, zoals ze algemeen geldig zijn.

Misschien *verhult* de Europese universaliteit het *echt* Europese dat er de herkomst van is, het excentrische.

Valéry: *Note (ou L'Européen)*.

*L'homme contient en soi-même de quoi rompre l'équilibre qu'il soutenait avec son milieu. Il contient ce qu'il faut pour se mécontenter de ce qui le contentait. Il est à chaque instant autre chose que ce qu'il est.*³⁷

Ik zeg *niet* dat het excentrische als het Europese nu, vandaag de dag, waar dan ook aanwezig is. Het is een spoor te midden van de ondergang van het Europese in de mondiale indifferentie dat mij misschien kan wekken, als spoorzoeker – die zijn eigen sporen naloopt.

Waar zou je je vrijheid moeten zoeken wanneer zij in de liberale subjectiviteit niet te vinden is?

Bij de oorsprong ervan – het Griekse.

Je leest Herodotus.

Eerst dacht je: diens schrijven is getekend door een tegenstelling. Enerzijds de gelijkheid en de vrijheid van de Atheners (*eleuterôtentôn*) tegenover de Perzen die zich lieten leiden door een absoluut despoot (*despotês*).

In de toestand van vrijheid kan ieder voor zich werken – niet voor een despoot.³⁸

Dat was, dacht je, de tegenstelling tussen het Europese en het Aziatische, tussen West en Oost.

De pendant van de Varusslag is de slag bij Thermopylae.

Xerxes overbrugde de Hellespont.

Had Leonidas zich met zijn Spartanen niet opgeofferd, zodat de opmars van de Perzen vertraagd werd en de verdediging van Griekenland georganiseerd kon worden, dan was het onderscheid tussen het Europese en het Aziatische er niet geweest.

Mijn identiteit was een andere geweest.

Maar van een simpele tegenstelling tussen Europees en Aziatisch, vrij en onvrij, is geen sprake.

Dit blijkt uit Herodotus' verhaal over de Milesiërs. Die waren tirannie gewend. Dat betekent: *ze wisten niet beter*.

Maar toen ze eenmaal *geproefd* hadden van de vrijheid (*eleutheriês geusamenoï*) – toen wilden ze niet *nog eens* een tiran toelaten in hun land.³⁹

Er is geen symmetrie tussen Europa en Azië, want Azië is niet zozeer onvrij als wel *indifferent*. Het is met de hele tegenstelling tussen vrij en onvrij onbekend.

De tegenstelling tussen Europa en Azië is eenzijdig Europees.

Inderdaad:

Hoe zagen de Perzen Europa?

Een mooi land, vol vruchtbomen, hoogstaand.

Geen andere sterveling was het waard dit te krijgen dan de koning.⁴⁰

Xerxes *weet* dat de Grieken vrij waren van tirannie.

Maar hij ziet daarvan alleen de ene zijde. Hij is eensporig, zodat er bij hem van een spoor geen sprake is.

Hij ziet alleen: vrijheid helpt niets in de oorlog. Wie onder tirannie leeft zal dapperder zijn, uit angst.⁴¹

Twee hoge Spartanen worden naar Perzië gestuurd als zoenoffer.

Xerxes biedt ze aan om koningen te worden van het door hem te veroveren Hellas.

Het antwoord:

Aan de ene kant geef je raad op basis van ervaring, maar aan de andere kant ontbreekt het je aan ervaring (*apeiros eôn*). Je weet heel wel een slaaf te zijn, maar van de vrijheid heb je nooit geproefd, of die zoet is of niet (*eleutheriês de oukô epeirêthês, out' ei esti gluku out' ei mê*). Wanneer je die zou smaken, dan zou je ons niet aanraden om er met speren voor te vechten, maar zelfs met strijdbijlen.

Dat is een glimp van wat *vrijheid* kan heten: het openen van onderscheid, waar voorheen niets was, zelfs de indifferentie van het onderscheidene niet.

Vrijheid heeft *niets* te maken met het handelingsvermogen van een liberaal subject – dat is het *laatste* wezen dat vrij is. Dat kent naar zijn aard *geen enkele differentie*.

Vrijheid – dat is het opkomen van onderscheid.

Dat kan alleen op basis van buitensporigheid.

Herodotus *zelf* is de dageraad van het onderscheid tussen vrij en onvrij.

Herodotus: de vader van de geschiedschrijving.

Dat wil zeggen: bij hem, op zijn excentrische plaats, kwam het onderscheid op tussen mythos en logos.

Voor hem was er mythische nacht, maar die was er niet, want onderscheid was er niet.

De opkomst van het historische is het ontstaan van het *onderscheid* tussen het mythische en het historische.

Deze ochtendschemering is tegelijkertijd het avondrood van de andere zijde, de *interconnectedness* (die bij Herodotus echt zichtbaar wordt).⁴²

Plato is de nazaat van Herodotus.

Filosofie: die behoort vrije mensen toe.⁴³

Vrijheid is uiterste pijnlijkheid, op je zelf teruggeworpen worden.

Voor een filosoof is er teveel licht. De massa kan dit niet verdragen.⁴⁴

Eleutheria: het vermogen om de pijn van het onderscheid te verdragen dat anders, vanwege de ondraaglijkheid ervan, er überhaupt niet is.

De bevrijding uit Plato's grot is niet zomaar bevrijding. Zij is in zichzelf dwang, omdat de bevrijding het pijnlijke ontstaan is van onderscheid.

De bevrijding is een dwang die lijden opwekt en een aporie.

Is dat niet de zin van Socrates' maieutiek? Diens vroedvrouwkunde leidt niet tot mooie baby's, maar tot het ondergaan van de pijn van een voorheen onbekend onderscheid.⁴⁵

Wie kan dit *lezen* – wat er plaatsgrijpt bij Herodotus en Plato?

Ik zelf, maar alleen dan wanneer ik op mijn eigen manier op mijzelf ben teruggeworpen – of op mijzelf teruggeworpen *raak* wanneer ik hun geschriften lees.

Voor het overige is dit alles onleesbaar, zonder dat deze onleesbaarheid ooit blijkt of een probleem wordt.

Europese menselijkheid

Wat is er mooier dan menselijkheid?

Hoe zou je je verzetten tegen humanisering, de verzachting van het barbaarse tot het humane?

Hoe zou je je schrijven *niet* scharen onder de *humaniora*, de mensenkennis die het middel is – van Cicero tot Herder, om humaniteit naar voren te brengen?⁴⁶

Daar roert zich iets eigenaardigs.

Humanitas is sinds Cicero enerzijds het menselijke, anderzijds de geestelijke vorming die tot menselijkheid zou moeten leiden.⁴⁷

Menselijkheid bevindt zich tegelijkertijd aan de subject- en aan de objectzijde.

Mens en menswetenschap draaien om elkaar heen: de menswetenschap gebruikt de menselijkheid van haar voorwerp, de mens wordt wat hij is dankzij de mensenkennis.

Dat betekent: het is dankzij het vandaag de dag universeel humanisme onmogelijk om bij mijn eigen menselijke identiteit na te denken.

Van een andere kant is dat al even duidelijk: hoe kan ik het als deelgenoot in de universele menselijke communicatiegemeenschap wagen om op mij zelf teruggeworpen te raken, mijzelf buiten deze gemeenschap te plaatsen – wanneer de straf daarvoor: *onmenselijkheid* is...

Van tijd tot tijd slaat de schrik toe bij jou.

Alles wat je eigen was: je plaats, je gezin, je familie, je streek, je land, je werelddeel – alles wat jouw identiteit uitmaakte – dat is er alleen voor zover het de universele menselijkheid dient, en is er dus *niet*.

De terreur van de universele mensenrechten.

Terwijl je de nietigheid van je eigenheid ziet, op datzelfde moment wordt dit je eigen: je raakt teruggeworpen op je zelf.

Ras – dat *kan* slaan op een biologische ondersoort, maar dat *hoeft* niet. Het *Woordenboek der Nederlandsche Taal* noemt als betekenis van *ras* onder meer: *Ethnologisch gekenmerkte groep van mensen, Familiaal gekenmerkte groep van mensen, Geestelijk gekenmerkte groep van mensen*.⁴⁸

Ook bij dieren wordt bij een *edel ras* veelal geduid op het voldoen aan het selectiedoel van een fokker.

Sterker nog, het woord *ras*, in tegenstelling tot *species* of *soort*, is geen biologisch woord. Het duidt niet op het vermogen tot vermenigvuldiging, zoals *species*, maar is uitsluitend een woord dat een *onderscheid* aanbrengt, met een of ander doel voor ogen, bij voorbeeld een fokdoel.

Selectie geschiedt niet op grond van ras. Ras is een *bepaald* selectiedoel – en als zodanig *middel* voor vermenigvuldiging.

Samenvoegen tot eenheid en scheiden – dat zijn *middelen* in de vermenigvuldiging.

Racisme is een voorwendsel voor de wil tot macht, zoals het humanisme er een is.

De afwijzing van het racisme door het humanisme is:

- zelf racistisch, want berustend op de uitsluiting van de inhumane racisten.
- de vernietiging van wat mij als mens eigen kan zijn in onderscheid met anderen.
- de leugen die denkt dat er een *lectio* bestaat die niet selectief is.
- de miskenning dat het humanisme als middel gebruikt wordt voor machtsexpansie.⁴⁹

Het andere van het humane is naar zijn aard het barbaarse als het bestiale.

Daar heerst de metafysica van het *animal rationale*.

Dat is de teneur van Heideggers brief over het humanisme: zolang mijn humanisme bestaat als humanisering van mijn animaliteit, zolang leeft ik ondoordacht van een onmogelijk onderscheid tussen mijn animaliteit en mijn menselijkheid.

Niets vergroot de macht van de universele humaniteit meer dan de intersubjectiviteit van het propositionele kennen.

Hoe kan ik iets beweren zonder de aanspraak te hebben dat dit beproefbaar is *voor allen*?

En toch weet ik het, van tijd tot tijd: deelgenoot in de intersubjectieve humaniteit, *dat ben ik niet, hoe hard ik er ook naar op weg ben*.

Alleen op het moment dat ik teruggeworpen raak op mij zelf, dat wil zeggen op mijn indifferentie, op de onmogelijkheid om ruimte te vinden die mij de gelegenheid geeft om bij mijn aard na te denken – alleen op dat moment beseft ik dat ik *men ben*.

Heideggers omschrijving van het *men*:

*Jeder Vorrang wird geräuschlos niedergehalten. Alles Ursprüngliche ist über Nacht als längst bekannt geglättet. Alles Erkämpfte wird handlich. Jedes Geheimnis verliert seine Kraft. Die Sorge der Durchschnittlichkeit enthüllt wieder eine wesenhafte Tendenz des Daseins, die wir die Einebnung aller Seinsmöglichkeiten nennen.*⁵⁰

Zolang er met mij niets is gebeurd, zolang kan ik dit niet lezen.

Het *onderscheid* tussen mij en *men*, dat wil zeggen tussen mij en de intersubjectieve menselijkheid, *dat is er niet*.

Zo lees ik over Heideggers woorden heen: als verlangen naar iets van mezelf, naar een eigen individualiteit of originaliteit, tegenover het bestaan van de massa.

Daar gaat Heideggers schrijven *niet* over.

Het betreft *Einebnung*, het onverschillig worden van het verschil tussen mij en mij zelf.

Komt deze onverschilligheid bij mij aan, dan kan ik dit *leren lezen* – en zien dat ik mogelijk het *men zelf* ben, een plaats waar de intersubjectiviteit, de mijne, ervaarbaar wordt, en ik daarbinnen vereenzaamd raak.

Dit is het *begin* van mijn filosofische ervaring.

De grote illusie van mijn humaniteit is nog onbesproken gebleven.

Dat is de gedachte dat ik als mens, dankzij mijn menselijke aard die de animaliteit overstijgt, in beginsel *onbepaald* ben en mij zelf kan bepalen – als middelpunt van het universum.

In naam van Pico della Mirandola, een van de eerste Renaissance-humanisten, zegt de Godheid tot de mens:

Adam, wij geven jou geen vastgestelde plaats om te leven, geen vorm die specifiek is voor jou, en ook geen functie die alleen van jou is. Overeenkomstig je eigen wensen en beoordeling zul je hebben en bezitten welke plaats je ook maar wilt om te leven, wat voor vorm ook en wat voor functies ook je zelf kiest. Alle andere dingen hebben een begrensde en vastgestelde natuur, voorgeschreven en omgrensd door de goddelijke wetten. Jij hebt geen grens, en je kunt voor jezelf de grenzen en beperkingen van je natuur kiezen. We hebben jou in het centrum van de wereld geplaatst, zodat je al het ander in de wereld kunt overzien. We hebben je noch van hemelse noch van aardse stof gemaakt, noch sterfelijk noch onsterfelijk, zodat je met vrije keuze en waardigheid jezelf kunt vervaardigen, in welke vorm je ook maar kiest.⁵¹

Als onbepaald wezen heb je de keuze, om je te verlagen tot het niveau van de beesten, dan wel op te stijgen naar het heilige.

De oorsprong van het liberaal subject dat zich naadloos in de ene humaniteit heeft ingevoegd.

Tot in mijn botten is dit mijn aard, en toch besef ik het op dit moment:

- ik *ben* niet onbepaald. Ik behoor, dankzij Darwin, tot de ene stam van levende wezens. Op alle mogelijke manieren bepalen de sporen van deze geschiedenis wie ik ben en hoe ik denk.
- overal omgeven mij de sporen van de voorbije taal. Geen moment is het mij mogelijk de afgronden daarvan ook maar bij benadering te peilen.

Ik *ben* geen centrum – dat besef ik op dit excentrische moment.

Het Latijnse woord *humanitas* moet de vertaling zijn van het Griekse *paideia*.

Wat is *paideia*?

Het tegendeel van humaniteit.

Plato's grotgelijkenis. Die betreft een pathos. Dit zegt iets over de menselijke natuur, met betrekking tot *paideia* en het tegendeel daarvan.

Paideia is wat er in en buiten de grot plaatsvond: de aanwezigen werden op zichzelf teruggeworpen, zij ondergingen de pijn van een onderscheid, deze pijn noemden zij ‘bevrijding’, ook al leidde die bij terugkeer in de grot tot spot en moord.

Paideia: een dehumanisering in het teruggeworpen worden op een grond die de jouwe niet bleek te zijn.

Plato spreekt dan ook van een omwenteling, een *metabolê*, zowel lichamelijk als ‘geestelijk’. Die omwenteling is: de kwartslag.

Paideia: buiten het spoor van je menselijkheid raken.

Het staat er bij Plato: *Je moet niet verbaasd zijn dat diegenen die buiten de grot komen geen mensenzaken willen behandelen.*⁵²

Wat overkomt mij wanneer ik op mij zelf word geconcentreerd?

Dat de grond waarop ik word teruggeworpen niet mijn bezit is, mij niet eigen is.

Ik ben allochtoon.

Plato zei het met betrekking tot Thales: hem was verborgen wat er voor zijn neus lag. Hij wist van zijn buurman niet of het een mens was of een ander gebroed.

Hij zocht namelijk *wat* een mens is.

Het wezen van een mens – dat bleek niets menselijks te zijn.

De toegang tot mijn niet-menselijke natuur, *dat* is mijn menselijke ‘waardigheid’.

Aristoteles komt terug op Thales en zegt: je kunt hem niet verstandig of prudent noemen, want hij weet niet wat voordelig is voor hemzelf.

Hij heeft wel inzicht, van grootse, verbazingwekkende, moeilijke en bovenmenselijke zaken.

Die ziet hij, omdat hij en de zijnen *niet op zoek zijn naar wat menselijkerwijs goed is*.

Het zou bizar zijn, zegt *Aristoteles*, wanneer iemand politiek of prudent inzicht het hoogste zou noemen – immers, *de mens is niet het hoogststaand van de dingen in de kosmos.*⁵³ Als ik alleen al kijk naar de *zichtbare* dingen, dan zijn de zaken waaruit de kosmos is opgetrokken vele malen goddelijker dan de mens.

Is de Griekse grondervaring van de *paideia* vernietigd door mijn Romeinse humaniteit?

Niet wanneer ik mijn grondervaring ernstig neem: de ervaring dat ik mijn eigen grond niet gelegd heb.

Wend ik mij om, dan merk ik dat dit niet primair een belemmering of begrenzing is van mijn vrije menselijkheid, maar dat ik, teruggeworpen op mij zelf, de grond die niet van mij is *als de mijne kan ervaren*.

Wat blijkt nu, in je huidige buitensporigheid?

Er is geen sprake van dat jij je eigen grond gelegd hebt. De taal en de taal van de natuur omgeven je.

Je kunt je aard niet bezitten noch overdenken noch overzien.

Toch is deze grond in ieder opzicht *je eigen grond – als* je wordt teruggeworpen op je facticiteit, dat wil zeggen dat je overgeleverd bent aan de tekenen die jou op hun beurt zijn overgeleverd.

Zo geeft Heidegger in *Sein und Zeit* mijn eigenlijke bestaan weer: ik behoor tot mijzelf, en toch heb ik mij mijzelf niet gegeven.

Geen moment kan ik teruggrijpen achter mijn facticiteit.

Mijn grond is de mijne niet en toch is het de mijne, want op *die grond* raak ik teruggeworpen.⁵⁴

Wat mij eigen is als mijn eigen grond – dat is nooit of te nimmer mijn bezit.

De grond die mij omgeeft en mij tekent, de taal der tekenen, die is mijn oorsprong, mijn eigen oorsprong – en als zodanig de weidsheid die ik nooit of te nimmer omvaam.

Aan deze grond ben ik ontsproten, om deze in *mijn taal als zodanig* te doorstaan – en als mijn eigen grond te ervaren.⁵⁵

De tekentaal opent de gronden die mij dragen: die van Europa.

Wanneer ik zo buitensporig word, dat ik volledig op mij zelf word teruggeworpen, zodat ik *daarbinnen* mijn eigen onbezetbare gronden opmerk, *dan ben ik Europeaan, dan heeft Europa een kans om mijn eigen landschap te zijn*.

Dat *is* het Europese: het toelaten van het buitensporige, waarin de eigen grond blijkt, de eigen aarde, geen bezit, altijd ontwijkend.

Als Europeaan ben ik qua identiteit *nooit* Europeaan.

Maar als Europeaan kan ik wel mijn eigen gronden bewaren en bewaken, tegen mijn eigen suïcidaal kosmopolitisme.

Zo word ik auto-chthoon – ik word de grond zelf die mij eigen is en toch vreemd blijft.

Heidegger noemt Europa

*die noch nicht entschiedene und ausgegrenzte Landschaft der Erde, über die ein Abend kommt, der als Abend wesenhaft aus dem Aufgang anfängt und deshalb den Morgen dieser Landschaft in sich verbirgt.*⁵⁶

Het Europese hiervan is niet, dat dit landschap ooit tot een beslissing en begrenzing komt, maar avondlijk *blijft*: schemerig, zonder vaste omlijning, altijd getekend door een *nog niet* dat tevens een *niet meer* is en blijft.

Europa is met de grondwoorden van het denken iets groots begonnen.

Het is onzinnig om te hopen op een groots antwoord daarop of op een nieuw groots begin.

Je denken betreft een geringe mogelijkheid, althans de bereidheid daartoe.

Deze bereidheid is er niet eens een van *de mens* of *de Europeaan*, maar alleen van mij zelf.

Wie zich verder daardoor aangesproken weet – dat is mij onverschillig.

Wat die mogelijkheid is?

Als Europeaan word ik meegevoerd langs de diepste sporen die de taal in dit landschap heeft getrokken.

Deze hebben mij niet nodig. Zij blijven liggen, of ze bij mij tot leven komen of niet.⁵⁷

Mijn woorden zijn kleine tintelingen die hier en daar een onbekend spoor laten oplichten, om het onmiddellijk weer in het duister te laten verzinken.

Dat is mijn bestaan.

Als Europeaan.

Noten.

¹ Valéry, *II*, p.914: Je n'avais jamais songé qu'il existait véritablement une *Europe*.

² Heidegger, *GA* 47, p.174: ... der Mut zu der einzigen Frage, ob das Abendland sich noch zutraut, ein Ziel über sich und seiner Geschichte zu schaffen, oder ob es vorzieht, in die Wahrung und Steigerung von Handels- und Lebensinteressen abzusacken

³ Heidegger, *GA* 38, p.36: "Wer sind wir selbst?" lautet die Frage. Damit ist endgültig abgeschnitten, dass wir nach Typen, Zeitaltern, Kulturen fragen.

P. 37: Die Fragenden, die diese Frage fragen, werden jetzt in die Frage gestellt, sie werden fragwürdig.

P.39: Die Wesensfrage nach dem Menschen hat in eigentümlicher Weise den Fragenden mit dem Befragten in die Frage gestellt. Der Fragende ist hier immer von der Frage mitbetroffen.

P.49: Das Fragen der Frage „Wer sind wir selbst?“, verändert unser bisheriges Sein, nicht in der Weise, dass wir zu den bisherigen Fragen eine weitere Frage dazunehmen, sondern dass entweder wir selbst uns fraglich werden oder uns durch diese Frage nicht stören lassen.

Vandaag de dag zou ik hier de *wijvorm* nooit of te nimmer bezigen.

⁴ Nietzsche, *KSA* 12, p. 216.

⁵ Nietzsche, *KSA* 13, p. 48.

⁶ Nietzsche, *KSA* 13, p. 49.

⁷ Nietzsche, *KSA* 11, p. 583.

⁸ Heidegger, *WhD*, p. 58.

⁹ Heidegger, *WhD*, p. 56.

¹⁰ Heidegger, Boss, *ZoS*, p. 223:

Boss: Das indische Denken bedarf keines Hüters der Lichtung. Es gibt Gelichtheit an und für sich. Es gibt im Grunde und in Wirklichkeit überhaupt nichts als Gelichtheit an und für sich. Menschliches Dasein ist nur ein Bezirk der Gelichtheit selbst ...

¹¹ Heidegger, Boss, *ZoS*, p. 225.

¹² Heidegger, *GA* 55, p.3.

¹³ Heidegger, *Hum*, p. 151-52.

¹⁴ Stroh, *L*, p. 92-93.

¹⁵ Stroh, *L*, p. 99.

¹⁶ Nietzsche, *KSA* 11, p. 469.

¹⁷ Nietzsche, *KSA* 11, p. 518.

¹⁸ Nietzsche, *KSA* 13, p. 17-18.

¹⁹ Derrida, *Cap*, p. 33: il faut se faire les gardiens d'une idée de l'Europe mais d'une Europe qui consiste précisément à ne pas se fermer sur sa propre identité et à s'avancer exemplairement vers ce qui n'est pas elle, vers l'autre cap ou le cap de l'autre...

²⁰ Nietzsche, *KSA* 13, p. 75.

²¹ Valéry, *Regards sur le monde actuel, II*, p.925: L'Europe a fondé la science, qui a transformé et multiplié la puissance de ceux qui la possédaient. Mais par sa nature même, elle est essentiellement transmissible; elle se résout nécessairement en méthodes et en recettes universelles. Les moyens qu'elle donne aux uns, tous les autres les peuvent acquérir.

²² Valéry I, p. 995: l'idée de culture, d'intelligence, d'œuvres magistrales est pour nous dans une relation très ancienne, - tellement ancienne que nous remontons rarement jusqu'à elle, - avec l'idée d'Europe.

Les autres parties du monde ont eu des civilisations admirables, des poètes du premier ordre, des constructeurs, et même des savants. Mais aucune partie du monde n'a possédé cette singulière propriété physique: le plus intense pouvoir émissif uni au plus intense pouvoir absorbant.

Tout est venu à l'Europe et tout en est venu. Ou presque tout.

²³ Valéry, *I*, p.998: Résultat : l'inégalité qui existait entre les régions du monde au point de vue des arts mécaniques, des science appliquées des moyens scientifiques de la guerre ou de la paix, - inégalité sur laquelle se fondait le prédominance européenne, - tend à disparaître graduellement.

²⁴ Valéry, *I*, p. 1014.

²⁵ Heidegger, *WhD*, p. 102: Nur weil einmal das Geheiß in das Denken sich als *logos* ereignet hat, entwickelt sich heute die Logistik zur planetarischen Organisationsform alles Wissens.

²⁶ Heidegger, *VA*, p. 219: ... wird heute der ganze Erdball auf das abendländisch erfahrende, in der Wahrheitsform der europäischen Metaphysik und Wissenschaft vorgestellte Sein um- und festgestellt.

²⁷ Heidegger, *GA*, p. 90.

²⁸ Valéry, *I*, p. 995.

²⁹ Heidegger, *GA 4*, p.176: Vielleicht ist Europa schon geworden, was es ist: ein bloßes Kap, als dieses jedoch zugleich das Gehirn des ganzen Erdkörpers, jenes Gehirn, das die technisch-industrielle, planetarisch-interstellare Rechnung bewerkstelligt.

³⁰ Es waren schöne glänzende Zeiten, wo Europa ein christliches Land war, wo *Eine* Christenheit diesen menschlich gestalteten Welttheil bewohnte; *Ein* großes gemeinschaftliches Interesse verband die entlegensten Provinzen dieses weiten geistlichen Reichs. - Ohne große weltliche Besitzthümer lenkte und vereinigte Ein Oberhaupt, die großen politischen Kräfte. (Novalis II.732).

³¹ Wat mij afkeer inboezemt: de klacht dat het Europese teloor is gegaan als gevolg van het Amerikanisme. Rilke: in de tijd van mijn grootouders had je nog een *huis*, een *bron*, je eigen *jas*.

Nun drängen, von Amerika her, leere gleichgültige Dinge herüber, Schein-Dinge, Lebens-Attrappen...

Heidegger: dit Amerikaanse is de repercussie van het Europese op Europa zelf.

Amerika is daarvan het vehikel.

³² *Menschliches, Allzumenschliches II (KSA II 608)*

³³ Heidegger, *GA 54*, p.168: Spengler ... versteht "Untergang" im Sinne des bloßen Zuendegehens, d.h. als biologisch vorgestellte Verendung. Tiere "gehen unter", indem sie verenden. Geschichte geht unter, sofern sie in die Verborgenheit des Anfangs zurückgeht -, d.h. sie geht, im Sinne der Verendung gedacht, deshalb nicht unter, weil sie so nie "untergehen" kann.

³⁴ Heidegger, *GA 52*, p.87: Die Nacht übernimmt in Wahrheit die Dämmerung des Abends in den Untergang und bringt die Dämmerung des Morgens in den Aufgang. Untergang ist nicht bloßes Verschwinden und Verenden. Untergehen im geschichtlichen Sinne kann nur, was sich als Wesenhaftes der Gewesenheit anheimzugeben vermag.

³⁵ Heidegger, *ZW*, p. 103

³⁶ Valéry, I, p. 999-1000.

³⁷ Valéry, I, p. 1001-2

³⁸ Herodotus, *Hist V*, 5.

³⁹ Herodotus, *Hist VI*, 5.

⁴⁰ Herodotus, *Hist VII*, 5.

⁴¹ Herodotus, *Hist VII*, 103.

⁴² Jünger, *ZM*, p. 93: Diese Nacht war aber nicht Dunkelheit. Sie war eher Traum und kannte eine andere Verknüpfung der Menschen und Ereignisse als das historische Bewußtsein und seine sondernde Kraft. Das bringt die Morgenröte in Herodots Werk. Er steht auf dem Grat eines Gebirges, das Tag und Nacht trennt: nicht nur zwei Zeiten, sondern zwei Zeitarten, zwei Arten von Licht.

⁴³ Plato, *Soph*, 253c.

⁴⁴ Plato, *Soph*, 254a.

⁴⁵ Ik verwijst in het voorbijgaan naar de excentrische doorbreking van de *lex talionis* dankzij Christus en sommige Christenen. Girard: teksten waarin het vervolgingskarakter van de *lex talionis* duidelijk wordt zijn zonder uitzondering Europees: *Girard, CC*, p. 190-1:

O: Vous n'allez pas me dire que les textes de persécution déjà déchiffrés appartiennent tous au monde occidental ?

G : Mais si. Nous ne pouvons pas donner un seul exemple de texte de persécution qui n'appartienne à notre univers ou aux univers dont nous sommes directement issus, le grec et le judaïque.

...

L : Dans les sociétés primitives, la notion même de persécution est absente, la notion de violence est toujours auréolée de sacré.

...

(p. 192) G : en dehors de notre société, ce mécanisme est toujours invisible, parce qu'il est en retrait, parce qu'il se tient derrière les hommes. Dans la société judéo-occidentale, par contre, il sort peu à peu de ce retrait et il devient de plus en plus visible.

Dat het Christendom van oorsprong het excentrische is dat het systeem van wraak en tegenwraak, van offer en vergelding doorbraak is een inzicht dat Girard deelt met Nietzsche.

Het Christendom is de vernietiging van de geest van de wraak. Het is de *Freiheit von allem Ressentiment* (KSA 13, p. 176), de plaats waar de begripen zonde, vergeving straf en beloning geen betekenis hebben.

Het echte Christendom is vernietigd door het Paulinisch herstel van de interconnectedness: de gedachte dat Christus voor de zonden van de mensen gestorven is. Het echte Christendom is de complete doorbreking van het verband tussen zonde en straf, in het toekeren van de andere wang.

KSA 13, p. 103: Kein Gott für unsere Sünden gestorben; keine Erlösung durch den Glauben; keine Wiederauferstehung nach dem Tode – das sind alles Falschmünzereien des eigentlichen Christentums, für die man jenen unheilvollen Querkopf [Paulus] verantwortlich machen muß;

KSA 13, p. 106-7: Es fehlt jeder Grund, mit Paulus zu behaupten, daß Jesus “für die Sünde Anderer” gestorben sei ... er starb für seine eigene “Sünde”. Unter andere Verhältnisse gestellt, zum Beispiel mitten in das heutige Europa hinein, würde dieselbe Art Mensch als Nihilist leben, lehren und reden

⁴⁶ Stroh, pXXX: ‘Das Zauberwort *Humanität*, zunächst übernommen von den wortführern der Französischen Revolution, ging auf Cicero zurück. Schon die Renaissance hatte daraus eine Parole der Bildungsreform gemacht. Mit *studia humanitatis* (später auch *humaniora*) bezeichnete man damals die neue, vor allem auf Rhetorik und ein erneuertes Latein gegründete Bildung. Das griff Herder auf, vertiefte es aber im erneuten Rückblick auf Cicero: “Humanität” war für ihn die Natur des Menschen, “der Charakter unsres Geschlechts”, der diesem aber “nur in Anlagen angeboren” sei und ihm eigentlich angebildet” werden müsse, wenn es nicht “zur rohen Thierheit, zur Brutalität zurück” sinken wolle (24. Brief). Der Kern der Humanität bestand im “erbarmenden Mitgefühl”, in der “Pflicht [...], den Schwächen unserer Nebengeschöpfe beizuspringen” (25. Brief).

⁴⁷ Stroh, L, p. 99, 156.

⁴⁸ WNT, XII.3, p. 348-349.

⁴⁹ Sloterdijk, Menschenpark: *Die Humanisierten sind zunächst nicht mehr als die Sekte der Alphabetisierten, und wie in vielen anderen Sekten treten auch in dieser expansionistische und universalistische Projekte an den Tag.*

⁵⁰ Heidegger, SZ, p.127.

⁵¹ Pico della Mirandola, Oratio de hominis dignitate, p. XXX

⁵² Rep 517c: καὶ μὴ θαυμάσης ὅτι οἱ ἐνταῦθα ἐλθόντες οὐκ ἐθέλουσι τὰ τῶν ἀνθρώπων πράττειν ...

⁵³ Aristoteles, EN, 1141a20vv: de sophia is de kennis die de top heeft van de meest eerbiedwaardige dingen:

ἀτοπον γὰρ εἶ τις τὴν πολιτικὴν ἢ τὴν φρόνησιν σουδαιοτάτην οἶεται εἶναι, εἰ μὴ τὸ ἄριστον τῶν ἐν τῷ κόσμῳ ἀνθρωπὸς ἐστίν.

1141b1vv: καὶ γὰρ ἀνθρώπου ἄλλα πολὺ θεϊότερα τὴν φύσιν, οἷον φανερώτατά γε ἐξ ὧν ὁ κόσμος

συνέστηκεν. Ἐκ δὲ τῶν εἰρημένων δῆλον ὅτι ἡ σοφία ἐστὶ καὶ ἐπιστήμη καὶ νοῦς τῶν τιμιωτάτων τῇ φύσει.

Διὸ Ἀναξαγόραν καὶ Θαλῆν καὶ τοὺς τοιούτους σοφούς μὲν, φρονίμους δ' οὐ φασιν εἶναι, ὅταν ἴδωσιν

ἀγνοοῦντας τὰ συμφέρονθ' ἑαυτοῖς καὶ περιττὰ μὲν καὶ θαυμαστὰ καὶ χαλεπὰ καὶ δαιμόνια εἰδέναι αὐτοῦς φασιν, ἄχρηστα δ', ὅτι οὐ τὰ ἀνθρώπινα ἀγαθὰ ζητοῦσιν.

⁵⁴ Heidegger, SZ, p. 284: Dasein: Seiend ist es als Seinkönnen bestimmt, das sich selbst gehört und doch *nicht* als es selbst sich zu eigen gegeben hat. Existierend kommt es nie hinter seine Geworfenheit zurück, so daß es dieses „daß es ist und zu sein hat“ je eigens erst aus *seinem* Selbstsein entlassen und in das DaFühren könnte.

...

Als dieses Seiende, dem überantwortet es einzig als das Seiende, das es ist, existieren kann, *ist es existierend* der Grund seines Seinkönnens. Ob es den Grund gleich *selbst nicht* gelegt hat, ruht es in seiner Schwere, die ihm die Stimmung als Last offenbar macht.

⁵⁵ Heidegger, SZ, p. XXX: *Selbst* seiend ist das Dasein das geworfene Seiende *als* Selbst. *Nicht durch* es selbst, sondern *an* es selbst *entlassen* aus dem Grunde, um *als dieser* zu sein.

⁵⁶ Heidegger, GA 54, p.219.

⁵⁷ Heidegger, Hum, p. 194: Die Sprache ist so die Sprache des Seins, wie die Wolken die Wolken des Himmels sind. Das Denken legt mit seinem Sagen unscheinbare Furchen in die Sprache. Sie sind noch unscheinbarer als die Furchen, die der Landmann langsamen Schrittes durch das Feld zieht (Hum, p. 194).